

„НАДОМЕСТ НА ШТЕТА ОД ВРШЕЊЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНА ДЕЈНОСТ НА НОТАРИ, ИЗВРШИТЕЛИ, АДВОКАТИ, ВЕШТИ ЛИЦА, ПРОЦЕНУВАЧИ И ЛЕКАРИ“

Лидија Димова
Судија во Основен суд Велес

ВОВЕД

.Во Република Македонија, како и во државите од опкружувањето и пошироко, во последните 20 -тина години започнати се реформи на правните системи со цел тие да се хармонизираат со правото и правните системи во Европската Унија.

Тековните процеси на транзиција во овие држави како и во нашата и реформите во правосудниот систем нужно ги наметнаа новите услуги од правници со професионално знаење какво што се бара од извршителите, адвокатите и нотарите. Се разбира не помалку значајни останаа и услугите од другите професии како што се вештачи, проценувачи, лекари и други.

Бидејќи заедничко кај сите овие професии е обврската за давање услуги спрема корисниците, тоа заедничко кај нив е и прашањето на одговорност за надомест на штета предизвикана при вршење на професионалните услуги спрема корисниците, односно нарачателите.

Професионална одговорност постои кога ќе се повредат законските или договорните обврски на носителот на одредена слободна професија во постапка на давање професионални услуги на неговите корисници.

Во рамките на професионалната одговорност, таа е поделена на граѓанска, дисциплинска и кривична одговорност. Сите три вида на одговорност во пракса можат да се реализираат паралелно кон носителот на слободната професија, затоа што тие не се исклучуваат една од друга, а некои од нив меѓу себе се комплементарни. Секоја од овие одговорности на носителите на слободните професии претпоставува посебни различни правни правила, услови за нивно постоење, постапки во кои тие се утврдуваат, органи надлежни за утврдување и изрекување санкции. Граѓанската и кривичната одговорност на носителите на слободни професии ја утврдуваат државни органи - надлежните судови, во законски предвидена постапка. Дисциплинската одговорност ја утврдуваат дисциплинските органи кои се создаваат при професионалните здруженија во посебна постапка - дисциплинска постапка, а за одредени слободни професии во споредбеното право постојат и примери кога има учество на државни органи во утврдување на дисциплинската одговорност.

Граѓанската одговорност, која е предмет на анализа во овој труд, го става носителот на една слободна професија наспрема корисникот на неговите услуги и има за цел да го обезбеди обештетувањето на лицата кои трпат штетни последици од професионална грешка. Кај граѓанската одговорност се работи за остварување право на надомест на штета која произлегува од професионална дејност. Кај дисциплинската одговорност во прашање е казнување и изрекување одредена санкција на секое дејствие кое е спротивно од професионалното добро. Тужбата за граѓанска одговорност и предлогот за поведување дисциплинска одговорност се различни, можат да се подигнат паралелно, sukcesивно, но дисциплинските органи не се врзани со граѓанската јурисдикција. Кривичната одговорност е блиска со дисциплинската и тие се исти по природа - казнени, но се разликуваат во постапката за изрекување и по својот опфат. Кај професионалната одговорност за штета од вршење на професионалната дејност каде штетното дејствие - изворот е професионалната грешка, одговорноста е на самиот носител на одредена професија и таа доминантно се однесува на неговиот целокупен приватен имот.

1.1. ДЕФИНИРАЊЕ НА ПРОФЕСИИТЕ СПОРЕД ЗАКОНСКА РАМКА

Нотари

Во Законот за нотаријатот (Сл. Весник на РМ, бр.72 од 12.04.2016 година), во членот 2 дефинирана е нотарската служба како, јавна служба што ја вршат нотари, кои се самостојни и независни носители на таа служба, во која се вршат работи од видот на јавни овластувања, врз основа на закон, а нотарот според чл.3 е лице што врши јавни овластувања утврдени со закон, именувано од Министерството за правда (во натамошниот текст: Министерството), кое нотарската служба ја врши како единствено професионално занимање.

Во оваа одредба таксативно се наброени работите што ги опфаќа нотарската служба и тоа:

- составување и издавање на јавни исправи за правните работи во форма на нотарски акт,
- изјави и потврди за факти врз основа на кои се востановуваат права или обврски,
- донесување решенија во постапка за издавање на нотарски платни налози,
- потврдување на приватни исправи (солемнизација),
- издавање на потврди,
- заверка на потпис и ракознак, на препис, на превод,
- примање на чување на исправи, на пари и на предмети од вредност заради нивно предавање на други лица или органи,
- како и вршење на доверени работи определени со закон.

Со неа е предвидено дека нотарската служба нотарот ја врши слободно, независно, самостојно, стручно и непристрасно врз основа на Уставот, закон, меѓународни договори што се ратификувани во согласност со Уставот на Република Македонија и други прописи и општи акти засновани врз закон.

Историски гледано нотаријат чиј назив е латински (“нотар“ или „јавен бележник“(notarius publicus), потекнува од латинскиот збор „notarius“, што значи писар, кој во основа ги содржи сите карактеристики на оспособен докажан правник во областите на граѓанското, трговското, семејното, наследното, меѓународно приватно право, облигационото, извршното и другите гранки на правото и за евентуалната штета што би му ја направил на клиентот или трето лице, да одговара соодветно на тежината на преземеното штетно дејствие, како за исправите кои ги сочинил, така и за вршењето на севкупната доверена дејност. Кога станува збор за професионалната одговорност на нотарите, битно е тоа дека нотарите се и повереници на државата и дека нивната дејност е помеѓу слободна професионална дејност и јавно доверена дејност. Меѓутоа и покрај тоа што тоа е јавно доверена дејност, во однос на професионалната граѓанска одговорност станува збор за одговорност на нотарите како физички лица и одговорност на нотарот како работодавец за вработените кај нотарот. Во случаите на одговорност за штета на нотарот за разлика, на пример, од одговорноста на судиите, нема одговорност на државата за вршењето на оваа дејност.

Оттука, со право може да се каже дека кај професионалната одговорност за штета на нотарите, каде штетното дејствие - изворот е нотарска грешка, одговорноста е на самиот нотар и таа доминантно се однесува на целокупниот приватен имот на нотарот.

Извршители

Во Законот за извршување во членот 11 ст.1 алинеја 7) дефинирано е дека „извршител“, „заменик на извршител“ и „помошник на извршител“ се лица кои вршат јавни овластувања утврдени со закон, именувани/назначени согласно со одредбите на овој закон и кои директно одлучуваат за дејствијата што треба да се преземат во рамките на нивните овластувања, за да се спроведе извршната исправа и да ги преземат извршните дејствија.

Во членот 32 од ЗИ, во ставот 1 нормирано е дека извршителот е лице кое врши јавни овластувања утврдени со закон именувано од Министерството за правда (во натамошниот текст: Министерството), согласно со одредбите од овој закон.

(2) Извршителот се именува за подрачјето на основен суд и извршува извршни исправи на судот, нотарот или органот чие седиште е на подрачјето за коешто е именуван, а при спроведување на извршувањето презема дејствија на целата територија на Република Македонија.

(3) Извршителот може да врши и други работи утврдени со закон.

(4) Бројот на извршителите за подрачјето на основниот суд го определува министерот врз основа на претходно прибавена согласност од Владата на Република Македонија. Бројот на местата се определува врз основа на мислење од претседателот на основниот суд за бројот

на правосилните и извршните одлуки на основниот суд, од Нотарската комора на Република Македонија податок за бројот на извршни нотарски исправи, како и по прибавено мислење на Комората на извршители.

Адвокати

Во Законот за адвокатурата ("Службен весник на Република Македонија" број 59/2002, 60/2006; 29/2007; бр. 106/2008; 135/2011 ; 113/12 и 148 од 31.08.2015), со член 2 е предвидено дека, адвокатурата е самостојна и независна јавна служба која обезбедува и дава правна помош,согласно овој и друг закон.

Со чл.2 е дефинирано дека , адвокатите вршат јавни овластувања во согласност со овој и други закони кои согласно став 2, при остварувањето на адвокатската дејност, се раководат исклучиво од интересите на странката кои ги заштитува на најдобар начин со законски средства.

Со член 15 е нормирано дека, адвокатот е слободен, самостоен и независен во својата работа и во рамките на законот, актите на Комората и овластувањето самостојно одлучува за начинот на застапување на правата и интересите на странката; (2) Адвокатот е должен редовно да и уплаќа коморска членарина на Адвокатската комора на Република Македонија од денот на упис во Именикот на адвокатите;(3) Адвокатот има обврска постојано стручно да се усовршува за време на траењето на адвокатската дејност преку задолжителна обука, семинари, работилници и друго.

Во чл.16 е регулирано дека, овластувањата за давање правна помош адвокатот поединец и адвокатите здружени во адвокатско друштво ги добиваат со полномошно издадено од странката, а адвокатот има право, овластувањата што му ги дала странката, да ги пренесе врз друг адвокат или да овласти друг адвокат за преземање само на одделни процесни дејствија во постапката.

Вештаци

Согласно член 2 ст.1 алинеја 5 од Законот за вештачење (Објавено во Сл. Весник на РМ, бр.115 од 31.08.2010 година) „Вештак“ е лице кое има лиценца за вештачење од соодветната област и е запишан во регистарот на вештаци;

Со член 4 став (1) од овој закон нормирано е дека вештакот е независен и самостоен во вршењето на вештачењето во рамките на овластувањата утврдени со закон а со став 2 дека вештакот е должен вештачењето да го врши стручно и совесно во согласност со правилата на науката и струката, етичките норми и професионалните стандарди и да го достави до нарачателот на вештачењето навремено во согласност со роковите пропишани со закон или роковите определени од страна на нарачателот.

Во ЗВ во член 25 ст.1 предвидена е обврската за континуирана обука дефинирано дека таа претставува постојано стручно усовршување со цел за проширување на теоретските и практичните знаења и вештини заради стручно и ефикасно вршење на вештачењето. Понатаму во став 2 нормирано е дека вештакот е должен континуирано стручно да се усовршува, да биде во тек со научните достигнувања и методи во струката и да учествува на советувања, обуки и други форми на едукација во земјата, подигнувајќи ја континуираната обука со став 3 на степен на задолжителност, која според став 4 ја спроведува Комората на вештаци во соработка со Министерството за правда, а не посетувањето на обуката од ставот (2) на овој член согласно ставот 5 дека ќе се смета за дисциплински престап.

Проценувачи

Согласно чл.2 став 1 од Законот за процена (**Службен весник на РМ“**, број **115 од 31.08.2010 година и Измените и дополнувањата 158/201; 185/2011и 64/.2012**), “Овластен проценувач“ е трговец поединец или трговско друштво кое поседува лиценца за процена за определена област издадена од надлежен министер а „Проценувач“ е лице кое има положено стручен испит за проценувач и е вработено кај овластен проценувач, во единица на локалната самоуправа на работи од област на процена на пазарна вредност на недвижен имот за пресметување на данок на имот, во банка или штедилница регистрирана во Република Македонија или во Бирото за судски вештачења.

И во овој закон, на сличен начин како и во Законот за вештачење, во член 26 предвидена е обврската за континуирана обука на проценувачите, со следните одредби: став 1, континуираната обука претставува постојано стручно усовршување со цел за проширување на теоретските и практичните знаења и вештини заради стручно и ефикасно вршење на процена; став 2, проценувачот е должен континуирано стручно да се усовршува, да биде во тек со научните достигнувања и методи во струката и да учествува на советувања, обуки и други форми на едукација во земјата и во странство; став 3, континуираната обука е задолжителна; став 4, проценувачот секоја година има обврска да посетува обука за континуирано усовршување која ја спроведува Комората на проценувачи во соработка со соодветното министерство и со став 5 дека непосетувањето на обуката од ставот (4) на овој член се смета за дисциплински престап, во согласност со овој закон.

Професионални сличности и разлики

Сублимирајќи го изложеното, може да се заклучи дека врз основа на законската рамка за дефинирање на наведените професии, постојат одредени сличности и разлики, кои се анализирани.

Така, во поглед на професијата нотар, во повеќе држави во кои професијата нотар е скоро воспоставена, често се поставува прашањето како да се разликува професијата на адвокат од професијата нотар. Причината за тоа е во фактот што пред воведување на нотаријат, по правило адвокатите, а во помал обем судовите, ја имале задачата на каузуларна јуриспруденција.(Азра)

Нотарот е носител на јавна служба пренесена од државата, во вршењето на службата е независен и својата дејност ја врши со елементи на државен суверенитет и во форма на слободно занимање. Оттука, Функционално, нотарите можат да се сврстат во подрачјето на вонпарнично судство, или т.н. “превентивно судство“, но таа навидум сличност со професијата судија, се разликува по тоа што нотарите својата дејност ја вршат како претприемачи (самостојна професионална дејност), тие не се финансираат од државниот буџет како судиите и судските службеници, туку се финансираат од давање услуги кои корисниците ги плаќаат однапред, според утврдена тарифа.

Нотарите се слични со адвокатите, по тоа што и едните и другите вршат самостојна, професионална дејност и по тоа што и едните и другите составуваат исправи во правни работи и даваат правни совети. Меѓутоа и покрај овие сличности, нотарската и адвокатската професија се разликува по тоа што нотарите имаат обврска стручно и непристрасно да советуваат и да ги штитат интересите на странките во постапката пред нотарот, на начин на кој се постигнува неопходна рамнотежа на позициите на договорните странки.

Наспрема нив, адвокатот е исклучиво советник само на една странка во некоја правна работа, правен однос или спор и е должен да ги штити интересите само на таа странка врз основа на налог (полномошно) од корисникот на услугата. Покрај оваа значајна разлика, постои разлика и во тоа што нотарите се носители на јавни овластувања, а адвокатите иако вршат јавна служба не се носители на јавни овластувања, па затоа исправите што тие ги составуваат немаат сила на јавна исправа, туку на приватна исправа.

Во споредба со адвокатската професија, карактеристично е тоа што нотарот не застапува една договорна страна, туку тој е стручен повереник на сите страни во одредена правна работа. Затоа за нотарите постојат правила за изземање, кои во суштина се еднакви со правилата за изземање на судиите. За разлика од нив адвокатот не подлежи на обврска за изземање за постапување по налог на одреден клиент кој го ополномоштил да го застапува. Професијата извршител е слична со професијата нотар, бидејќи и извршителите се физички лица кои вршат јавни овластувања утврдени со закон и тие исто како и нотарите, и тие се именуваат од Министерството за правда. Разликата е во тоа што извршителите во рамки на дејствијата што ги преземаат заради извршување на извршната исправа носат авторитативни одлуки (издаваат налози, донесуваат заклучоци и решенија на кои е дозволено правото на приговор) слично како судиите. Разликата е слично како и кај нотар-судија, извршителот е независен и својата дејност ја врши со елементи на државен суверенитет, во форма на слободно занимање, или како претприемач (самостојна професионална дејност) и извршителот не се финансира од државниот буџет како судиите и судските службеници, туку се финансира со давање услуги, кои однапред се пресметуваат и се наплатуваат од корисниците, според утврдена тарифа.

Професијата вешто лице и проценувач, е слична една на друга затоа што за нивното вршење се бара да имаат положен стручен испит од соодветната област и лиценца, која за проценувачите ја издава Министерство соодветно од областа за која се издава лиценцата (Министерство за економија, Министерство за транспорт и врски, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, Министерство за култура, Министерството за заштита на животната средина и просторно планирање, Министерството за информатичко општество, Министерството за внатрешни работи за полициска опрема и Министерството за одбрана за воена опрема, Министерството за финансии и други) а за вештите лица лиценцата ја издава Министерството за правда. И вештите лица, и проценувачите имаат право на награда за извршена работа по налог на нарачателот, која ја плаќа нарачувачот.

1.2.ДЕФИНИРАЊЕ НА ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТА

Одговорност за штета од нотар

Законот за нотаријатот на Република Македонија во член 38 ја предвидел одговорноста за штета и во став 1 нормирал дека нотарот е должен да ја надомести штетата што ја причинил на друг во вршење на нотарската служба; со ставот 2 дека нотарот за причинетата штета одговара согласно со општите правила за надоместок на штета предизвикана од службено лице; со ставот 3 дека државата не одговара за штетата што ја предизвикал нотарот; дека нотарот одговара солидарно со неговиот помошник - нотар и заменик - нотар за штетата што тие ќе ја причинат: дека нотарот има право на регрес од лицата наведени во ставот (4) на овој член, согласно со општите правила за регрес на одговорност на службените лица и според ст.6 дека, штетата се утврдува во парнична постапка.

Во содржината на ставот 1 на овој член јасно произлегува дека се работи за професионална одговорност за штета на нотарот што ја причинил на друг во вршење на нотарската служба. Со одредбата од ставот 2, законодавачот уредил дека нотарот за причинетата штета одговара согласно со општите правила за надоместок на штета предизвикана од службено лице, иако во општите правила во ЗОО (член 11) не се содржани правила за надоместок на штета што ја предизвикале службени лица. Ваквата содржина повеќе може да се прифати дека упатува на примена на одредби за материјална одговорност на службеници предвидена во посебните закони како што се: Закон за административните службеници, Закон за судска служба, Закон за јавните службеници и други закони. Во секој од овие закони, речиси идентична е содржината на одредбите за материјалната одговорност на службениците, која одговорноста ја подведува како субјективна одговорност за штета, или одговорност заради вина предвидена во член 145 од Законот за облигационите односи.

Одговорност за штета од извршител

Во однос на одговорноста и надоместувањето штетата предизвикана од извршители ЗИ и ЗОО се во релација на *lex specialis* и *lex generalis*. ЗИ има специјални норми кои ги дерогираат нормите на општиот закон за одговорност за штета, но на се она што во однос на штетата не е уредено со специјалниот закон во овој случај ЗИ, се применуваат нормите на општиот закон во конкретниот случај ЗОО.

Така, во членот 43 од ЗИ се определени штетникот и оштетените според, штетното дејствие и условот кога извршителот одговара за штетата како и тоа дека постоењето на штетата и нејзината висина ќе се утврдуваат во парнична постапка. ((1) *Извршителот е одговорен за целата штета што ја причинил на странката или спрема трети лица, со незаконско спроведување на извршните дејствија и со неисполнување на должностите што ги има како извршител според овој закон.* (2) *Извршителот не одговара за причинетата штета доколку незаконитоста или неисполнувањето на должностите, не е утврдено во постапка по изјавен приговор по членот 86 од овој закон.* (3) *Извршителот е одговорен за штетата која произлегла од извршување на поединечни дејствија што ги предизвикале лицата од членот 42 од овој закон.* (4) *Осигурителното друштво има право на регрес од извршителот за надоместената штета само во случај кога штетата е причинета по вина на извршителот.* (5) *Штетата се утврдува во парнична постапка. Во сето она што не е уредено со ЗИ ќе се применува ЗОО.* (6) *Најнискиот износ на осигурување за кој извршителот мора да склучи договор за осигурување изнесува 100.000 евра во денарска*

противвредност според средниот курс на Народната банка на Република Македонија на денот на склучување на полисата за осигурување. (7) Извршителот е должен до Комората да достави доказ за секој склучен договор за осигурување од одговорност од штета веднаш по склучување на истиот. (8) Претседателот на Комората го известува Министерството, за извршителот кој не постапил согласно со одредбите на овој став и ставовите (5) и (6) на овој член, во рок од 30 дена по истекот на полисата за осигурување.)

Во ЗОО постои општа одредба со која се утврдува обврската за учесниците во правниот промет да се воздржат од постапки со кои на друг може да се предизвика штета (член 9, Забрана за предизвикување штета) и обврската за надомест на штета (член 141, Основи на одговорноста). „Од предизвикување штета на другите мора да се воздржат сите, а ако сепак до неа дојде настанува облигационен однос за надомест на т.н. вон договорна или деликтна штета. Според правната теорија кај вон договорната одговорност, помеѓу штетникот и оштетениот не постои правен однос пред штетата да настане. Дотогаш, помеѓу овие лица постои само наведениот општ однос, кој се однесува на сите правни субјекти и кој почива на законската забрана за причинување на штета на други лица. Дури откако ќе биде предизвикана штета, за која постои одговорност, меѓу лицето што ја предизвикало или одговара и лицето кое е оштетено, настанува посебен однос, кој се состои во должноста штетата да биде надоместена и правото на оштетениот да бара надомест на таа штета. Одговорност за штета предвидена во членот 43 на ЗИ, е деликтна - вон договорна одговорност, која настанува со незаконското спроведување или неисполнувањето на должностите определени со овој закон.

Се поставува прашање, дали заради фактот што во членот 43 како оштетени покрај странките во извршувањето можат да се јават сите трети лица, кои претрпеле штета тие ќе се сметаат дека се во определен претходен материјално-правен однос со извршителот. Ова особено се однесува на доверителот, кој има право на личен избор пред кој од нив да побара извршување на неговото побарување. Така, иако доверителот го започнува конкретното извршување и може да го запре, сепак заклучокот е дека одговорноста, која се предвидува во членот 43 е вон договорна одговорност за штета која произлегува од дејствија на извршителот, или постапување спротивно на законски одредби, а не на договорни одредби. Извршителот не одговара за причинетата штета доколку незаконитоста или неисполнувањето на должностите, не е утврдено во постапка по изјавен приговор согласно член 86 од ЗИ. (проф.др.Јадранка Дабовиќ Анастасовска/“Актуелни прашања поврзани со одговорност за штета произлезена од вршење на извршителската дејност“,КИРМ/2018)

Одговорност за штета од адвокат

Законската рамка за одговорност на адвокатите е содржана во одредбите од член 17, член 30 и член 37-а од Законот за адвокатурата.

Така, со член 17 од ЗА, правната помош на странката адвокатот ја дава совесно и стручно, согласно со закон, Кодексот на адвокатската етика и другите акти на Комората и како тајна го чува она што му го доверила странката;(2) Давањето правна помош, може да се одбие или откаже од причини утврдени со закон, Кодексот на адвокатската етика и другите акти на Комората;(3) Правна помош не може да се даде кога по истата правна работа тој или друг адвокат од неговата канцеларија или адвокатското друштво давал правна помош на спротивната странка, или по истата правна работа постапувал како судија, јавен обвинител, јавен правобранител, односно како државен службеник во друг орган на државна управа или институција; (4) При составување на двострани правни работи, договори и друго адвокатот е должен совесно да ги штити интересите на договорните странки без разлика која од нив побарала правна помош и која странка ја плаќа наградата. Ако меѓу странките настане спор во врска со договорот составен од адвокат, тогаш тој не може да учествува како полномошник на ниту една странка.

Со одредбата на член 30 од ЗА, предвидено е дека адвокатите се одговорни за стручно и совесно вршење на адвокатската должност и за чување на угледот на адвокатурата, а со член 37-а дека адвокатот е должен да се осигура од одговорноста за штета која би ја сторил на трети лица со намера при вршење на адвокатската дејност. Договорот за осигурување од одговорност за адвокатите – членови на адвокатското друштво и за адвокатите кои работат во тоа друштво, го склучува друштвото. При тоа, (2) Најнискиот износ на осигурување за кој адвокатот што е запишан во Именикот на адвокатите е должен да склучи договор за

осигурување, изнесува 10.000 евра во денарска противвредност; (3) Адвокатите, основачи на адвокатско друштво, подлежат на поединечно осигурување од одговорност за штета во износ утврден во ставот (2) на овој член, а најнискиот износ на осигурување на кој адвокатското друштво е должно да склучи договор за осигурување од одговорност за штета изнесува 50.000 евра во денарска противвредност;(4) Адвокатите пред започнување со вршењето на адвокатската дејност што ќе се запишат во Именикот на адвокатите се должни да достават доказ за осигурување од одговорност за штета, согласно со ставот (1) на овој член; (5) Со условите за осигурување може да се предвиди дека штетата до одреден износ ја надоместува адвокатот лично;(6) Ако дојде до измена на условите за осигурување, адвокатот е должен, откако ќе прими известување од Комората за тоа, без одложување да го усогласи своето осигурување со изменетите услови; (7) Адвокатот е должен уредно да го продолжува осигурувањето од одговорност; (8) Комората може да го преземе осигурувањето од одговорност на сите адвокати во Република Македонија. Во тој случај адвокатите се должни на Комората да и плаќаат надоместок за осигурување од одговорност;(9) Повредата на обврските за осигурување од одговорност, односно плаќањето на надоместок на Комората за осигурувањето е тешка повреда на адвокатската должност;(10) Осигурителите се должни да го склучат договорот за осигурување од одговорност со адвокатот кој ќе им се обрати, или со Комората;(11) Условите за осигурување заеднички ги утврдуваат осигурителните друштва во Република Македонија во договор со Комората, освен во случај кога Комората го врши осигурувањето на адвокатите. Осигурителните друштва се должни за секоја следна година да определат осигурително друштво кое ќе ги застапува. Ако истите не постапат така најдоцна до крајот на октомври во тековната година, за нивен застапник ќе се смета осигурителното друштво кое ќе го определи Комората. Одлуката на Комората за тоа не е управен акт;(12) Ќе се смета дека адвокатот склучил договор за осигурување кога поднел барање за осигурување, без оглед на тоа дали во тоа време веќе бил постигнат договор од ставот (11) на овој член и со став (13)Ако адвокатот штетата ја направил на трето лице намерно или од грубо невнимание, осигурителното друштво кое ја надоместило штетата на третото лице има право на регрес спрема адвокатот, односно адвокатското друштво.Ова прашање е едно од најважните правни прашања кое е поврзано со адвокатурата. Професионална одговорност постои тогаш кога адвокатот кој ги прекршува законските односно договорните обврски спрема странката. Во рамките на оваа одговорност постојат граѓанска, дисциплинска и кривична одговорност. Истите овие видови на одговорност меѓусебно не се исклучуваат, па постои можност адвокатот да е и дисциплински а и кривично договорен за една иста повреда на некоја своја обврска, за која може да одговара и материјално.

Централниот дел на прашањето за професионалната одговорност на адвокатите го сочинува граѓанскоправната (материјална) одговорност на адвокатот и се однесува на надоместување на штетата која странката ја претрпила од страна на адвокатот при извршувањето на адвокатската дејност Ова прашање побудува посебен интерес со оглед на тоа што за тој вид на одговорност не се пропишани посебни законски норми во Законот за адвокатура, освен во одредбата на член 17 кој ги содржи основните информации и претпоставки на етичкото однесување и почитувањето на моралните вредности на адвокатот а со која е определено дека правната помош на странката адвокатот ја дава совесно и стручно, согласно со закон, Кодексот на адвокатската етика и другите акти на Комората и како тајна го чува она што му го доверила странката.

Имајќи ги предвид искуствата на поразвиените правни средини , на чија логика почива и нашето право и законската дефиниција на договорот за налог, содржана во член 805 став 1 од Законот за облигациони односи произлегува дека и за нашето право најадекватно би било да се смета дека помеѓу адвокатот и странката со потпишување на полномошното, односно посебен договор за застапување е склучен договор за налог па макар и налог *sui generis*. Од сето тоа произлегува дека кога зборуваме за одговорност на адвокатот за штета сторена на странката при вршење на адвокатската дејност најчесто таа одговорност ќе се подведе под одредбите на Законот за облигациони односи кои ја регулираат одговорноста поради неисполнување на обврските т.н. договорна одговорност, иако во исклучителни случаи одговорноста на адвокатот кон странката ќе може да се подведе и под одредбите на вондоговорна (деликна) одговорност. Од особена важност е фактот дека, кога адвокатот спрема странката презема обврска за извршување на определени адвокатски услуги, истиот презема обврска дека ќе ги употреби сите правни средства кои му стојат на располагање и дека ќе го искористи целото свое професионално знаење и точно *de lege artis* ја советува и

информира својата странка, ги штити нејзините интереси од една страна. Постигнувањето на определен успех во постапката во која адвокатот ги штити интересите на својот клиент, не е битен елемент во договорот помеѓу адвокатот и клиентот. Сепак во определени случаи како на пример составување на договор или при давање на писмени правни мислења би можело да се смета дека адвокатот према клиентот презел одредена обврска да постигне определен успех, па во вакви случаи ќе се смета дека помеѓу адвокатот и странката настанал договор за дело. Со најновите измени на Законот за адвокатура од 2006 година е воведено задолжително законско осигурување од одговорност на адвокатите, како зајакната гаранција дека странката на која ќе и се предизвика штета од адвокатот во вршењето на адвокатската дејност, истата може да и биде надоместена и од осигурувачот.

Адвокатите се од клучна важност за почитувањето и примената на владеењето на правото, во сите општества низ светот. Адвокатите се залагаат за унапредување на човековите права, за заштита на правата на своите клиенти и помагаат во соодветното функционирање на правосудниот систем. Со цел да ги извршат овие должности од суштинско значење, адвокатите „постојано мора да постапуваат слободно и совесно, во согласност со законот и со општоприфатените стандарди и етички правила за адвокатската професија“. „Адвокатската етика“, инаку, исто така позната и како „професионална одговорност“, претставува група стандарди во однос на основното ниво на однесување што се очекува од еден адвокат. Овие стандарди се состојат од етички начела и обврски што членовите на адвокатската професија „ги имаат едни кон други, како и во однос на своите клиенти и судовите“. Во рамките на различните правни традиции, етичките стандарди со кои се регулира адвокатската професија се кодифицирани во кодекси на однесување, прописи, упатства, процесни правила и други законодавни акти. Врз основа на анализите на етичките стандарди во различните правни традиции би можело да се извлечат неколку основни начела применливи врз адвокатското работење насекаде низ светот, како на пример: независност, чесност, интегритет, лојалност, доверливост, правичен третман, трудољубивост, искреност и стручност. Повредата на овие меѓународно прифатени основни начела и начелата содржани во Законот за адвокатурата, се основ покрај другото и за т.н. професионална одговорност на штета во граѓанска постапка.

Одговорност за штета од вешти лица

За оваа професија во законот не е предвидена друга, посебна одредба, освен одредбата во член 24 според која е предвидено задолжително осигурување, така што со ставот 1 е нормирано дека трговецот поединец - вештак, друштво за вештачење, орган на државната управа, високообразовна установа, научна установа и стручна установа се должни да се осигурат од одговорност на штета која може да ја причинат при вршење на вештачењето спрема нарачателот или трето лице.

Со став 2 е предвидено дека најнискиот износ на осигурување од одговорност на штета изнесува 20.000 евра во денарска противвредност за друштво за вештачење, орган на државната управа и установа, 3.000 евра во денарска противвредност за трговец поединец - вештак и 500 евра во денарска противвредност за лицата од членот 20 став (1) точка 3 на овој закон; со ст.3 дека трговецот поединец - вештак, друштво за вештачење, орган на државната управа, високообразовна установа, научна установа и стручна установа кои вршат вештачење се должни редовно да го продолжуваат осигурувањето од одговорност на штета.

Со став 4 дека, трговецот поединец - вештак, друштво за вештачење, орган на државната управа, високообразовна установа, научна установа и стручна установа и лицата од членот 20, став (1), точка 3 на овој закон можат покрај износот предвиден во ставот (2) на овој член, дополнително да се осигури и на повисок износ, по барање на нарачателот на вештачењето. Карактеристично за одговорноста на вештите лица со одредбата од став 5 е предвидено дека, осигурувањето од одговорност уредено согласно со овој член не го ослободува вештакот од неговата одговорност кон оштетените лица, за нанесена штета согласно со закон, што значи дека за штета нанесена спрема оштетени лица-нарачател или трето лице, вештото лице ќе одговара по општите правила за надомест на штета предвидени во ЗОО.

Одговорност за штета од проценувачи

Согласно член 25 став 1 од Законот за процена, лицето кое поднесува барање за лиценца склучува годишен договор за осигурување од одговорност за штета, која може да ја причини при вршење на дејноста процена спрема странката или трето лице; според став 2, најнискиот износ на осигурување од одговорност за штета изнесува 50.000 евра за трговско друштво, односно 20.000 евра за трговец поединец во денарска противвредност според средниот курс на Народната банка на Република Македонија на денот на склучувањето на договорот за осигурување; според став 3 дека, овластениот проценувач може покрај износот предвиден во ставот (2) од овој член, дополнително да се осигури и на повисок износ, по барање на начателот на процена; според став 4 дека, овластениот проценувач е должен уредно да го продолжува осигурувањето од одговорност за штета, според став 5 дека, Комората за проценувачи за лицата од ставот (1) на овој член може да го преземе осигурувањето од одговорност и во тој случај овластените проценувачи кои ја прифатиле одлуката за осигурување преку Комората, се должни да и го платат на Комората соодветниот надоместок.

Во став 6, содржана е задолжителната обврска за осигурување, па така доколку се повреди оваа обврска, односно не се плати надоместокот на Комората за осигурување од одговорност, тоа преставува основ за одземање на лиценца.

Со ставот 7, на сличен начин како и за вештите лица е уредено дека осигурувањето од одговорност не го ослободува проценувачот од неговата одговорност кон оштетените лица за нанесената штета согласно со закон. Карактеристично за одговорноста на проценувачите е тоа што со одредбата од став 7 е предвидено дека, осигурувањето од одговорност не го ослободува проценувачот од неговата одговорност кон оштетените лица, за нанесена штета согласно со закон, што значи дека за штета нанесена спрема оштетени лица-странката или трето лице, проценувачот ќе одговара според општите правила за надомест на штета предвидени во ЗОО.

1.1.1.3.ОПШТИ И ЗАЕДНИЧКИ ПРАВИЛА ЗА ПРОФЕСИОНАЛНА ОДГОВОРНОСТ

Во општата норма во член 11 став 2 од ЗОО, предвидено е дека, учесникот во облигациониот однос е должен во извршувањето на обврска од својата професионална дејност да постапува со зголемено внимание, според правилата на струката и обичаите (внимание на добар стручњак). Вакво внимание се очекува и од нотарите, извршителите, адвокатите, вештите лица, проценувачите, лекарите и другите професии во остварување на професионалната дејност.

Професионалната одговорност во смисла на граѓанското право за одговорност на штета се врзува токму за стандардот на професионално внимание потребно за вршење на одредена професија, или произлегува токму од конкретното занимавање со таа професија.

Општи услови за настанување облигациони односи со причинување на штета

За настанување на облигационите односи со причинување штета, како и кај кои било други видови правни односи (стварно-правни, наследно-правни, трудово-правни, кривично-правни, управно-правни и сл.) потребно е да постојат страни на тие односи, или страна на штетникот и страна на оштетениот.

Во случајот на професионална одговорност за штета од нотар, извршител, адвокат, вешто лице или проценувач, како штетник се јавува нотарот (заменикот на нотарот и помошникот на нотарот), извршителот (лицата од член 42 од ЗИ), адвокатот, вештото лице или проценувачот кои самостојно да ги преземаат работите во вршење на професијата. Како оштетена се јавува странката или трето лице. За да бидат нотарот(заменикот нотар и помошникот нотар) извршителот (лицата од член 42 од ЗИ), адвокатот, вештото лице или проценувачот одговорни за штетата, треба да имаат деликтна способност, да имаат навршено определен број години (што секогаш ќе биде случај) и да бидат способни за расудување во моментот на преземање на дејствието.Притоа, за да настане облигациониот однос со причинување штета помеѓу овие две страни потребно е да постојат најмалку уште три претпоставки, што во овој однос се појавуваат како општи услови. Првиот од овие услови е штетното дејствие. Тоа е она дејствие со кое е причинета штетата а произлегува од вршење на службата или во врска со службата, односно професијата. До загуба на добивката може да дојде и во случаи на несовесно недомаќинско работење.И

пропуштањето на рокот за преземање одредени дејствија може да биде основ за настанување и надомест на штета.

Карактеристично за штетното дејствије кај извршителите во светло на членот 43 е незаконското спроведување и неисполнување на извршните дејствија што ги има извршителот како обврска според ЗИ. При тоа, предвидено е дека извршителот не одговара за причинетата штета доколку незаконитоста или неисполнувањето на должностите, не е утврдено во постапка по изјавен приговор по членот 86 од ЗИ. Вака предвидената можност за ослободување на извршителот од одговорност, според авторот го ограничува оштетениот да може во граѓанска постапка да остварува штета за дејствија на извршителот за чија незаконитост во постапувањето на извршителот не поднел приговор. Таков ќе биде на пример, случајот кога оштетениот, согласно член 44 од ЗИ дополнително ќе дознае дека извршителот или заменикот на извршител постапувал спротивно на ставот (1) на овој член (а кои се причини за негово изземање) и кога преземените дејствија од страна на надлежен суд во парнична постапка ќе бидат прогласени за ништовни. Во таков случај бидејќи последиците на ништовноста значат реституција на претрпената штета од ништовните дејствија, се чини дека не во секој случај неутврдувањето на незаконитост во постапка по приговор по член 86 од ЗИ преставува основ за ослободување на извршителот од одговорност за штета.

Професионалната одговорност за штета е вондоговорна / деликтна, или договорна одговорност ?

Одговорот на ова прашање се содржи во одредбите на ЗОО и посебните законски одредби за одредена професија. Се чини дека професионалната одговорност на нотарите и извршителите, која произлегува од нивната дејност има елементи на посебен вид на деликтна одговорност, но во исто време кога меѓу нив и клиентите постојат специфични односи *inter partes* кои произлегуваат од одреден вид договори, станува збор за договорна одговорност на штета на која соодветно се применуваат тие правила.

Во ЗОО постои општа одредба со која се утврдува обврската за учесниците во правниот промет да се воздржат од постапки со кои на друг може да му се предизвика штета (член 9, Забрана за предизвикување штета) и обврската за надомест на штета (член 141, Основи на одговорноста). „Од предизвикување штета на другите мора да се воздржат сите, а ако сепак до неа дојде, настанува облигациски однос за надомест на т.н. вондоговорна или деликтна штета“ Според правната теорија кај вондоговорната одговорност, помеѓу штетникот и оштетениот не постои правен однос пред да настане штета. Дотогаш, помеѓу овие лица постои само наведениот општ однос, кој се однесува на сите правни субјекти и кој почива на законската забрана за причинување штета на други лица. Дури откако ќе биде предизвикана штета, за која постои одговорност, меѓу лицето што ја предизвикало или одговара и лицето кое е оштетено, настанува посебен однос, кој се состои во должноста штетата да биде надоместена и правото да се бара надомест на таа штета. Оттука, професионалната одговорност е вонделиктна одговорност за штета.

За страните кај овој вид на одговорност за причинета штета е карактеристично тоа што како такви можат да се појават само лицата што веќе го имаат својството на страна во облигациониот однос. За разлика од договорната одговорност, кај вондоговорната (деликтната), кај која облигациониот однос за прв пат настанува со чинот на преземање на одредено противправно дејствие од кое настанала штетата, страната на штетникот (оној кој го презел штетното дејствие) и оштетениот (оној кој од ова дејствие претрпел одреден вид штета) од почетокот, па сè до крајот на постоењето на деликтниот облигационен однос го имаат само својството на штетник, односно оштетен. Друго својство на страната на штетникот овде и не е можно затоа што на деликтниот однос, кој настанал со преземањето на даденото штетно дејствие, не му претходи постоење на друг облигационен однос, каков што има во случајот на договорната одговорност за причинета штета.

Според авторот, единствено кај штета настаната од повреди при вршење на адвокатската дејност, вештите лица и проценувачите, кога обврските ги вршат по налог на нарачувачот, можно е во одредени ситуации да стане збор за договорна штета со оглед на природата на односот помеѓу адвокат, вешто лице и проценувач од една страна и нарачателот/корисник од друга страна.

Вината како услов за одговорност поради непочитување на професионални стандарди

Станува збор за субјективна одговорност на нотарите, извршителите, адвокатите, вештите лица и проценувачите и одговорност за друг по основ на вработување на други лица во врска со вршење на професијата.

Кај граѓанско правната одговорност за штета, во поглед на вината, Законот за облигациони односи, оперира со термините намера и невнимание (крајно невнимание и обично невнимание).

Намера (*dolus*)

Намерата како посебен вид вина според својето значење/прекор кон штетникот, хиерархиски гледано стои највисоко. Со други зборови, таа претставува *најтежок вид вина*. Тоа е оттаму што кај неа прекорот кој му се става на штетникот е тесно поврзан со неговата личност. Последново, во таа смисла што штетникот *интелектуално (свесно) и волево* е во тесна релацииска врска со своето противправно дејствие и произлезената последица (штетата) од тоа дејствие. *Интелектуалноста*, сфатена како еден од суштествените елементи на битието на намерата како вид на вина, укажува на присуството на свест, на сознание на штетникот за противправноста на дејствието што го презема односно од кое се воздржува да го преземе, (кога тоа не смеел да го стори), како и на присуство на таква свест за штетата настаната како негова последица. *Волевиот елемент*, како втор суштествен елемент на битието на намерата како вид на вина, пак, укажува на односот што штетникот како извршител на противправното дејствие го имал спрема самото тоа дејствие и кон штетата настаната како негова последица, гледано од аспект на неговата волја. Со еден збор, штетникот овде, покрај имањето на свест за тоа што го чини односно не го чини, тој, уште, и го сака тоа или барем се согласува со настанатата последица од тоа чинење или не чинење. Во секој случај, заедничко на овие два елементи на намерата (свеста и волјата) е нивниот *субјективен карактер*. Понатаму второ, заедничко е и тоа што само нивното *кумулятивно постоење* не води до ниво на постоењето на намерата како најтежок вид вина. Обратно, отсуството на кој било од нив значи и отсуство на намерата како вид на вина. Притоа, дали овие два елементи: *интелектуалниот* и *волевиот* во конкретен случај постојат на страната на преземачот на штетното дејствие или не, е *прашање кое треба да се докажува*. Товарот на докажување овде паѓа на оштетениот. Сево ова укажува на фактот дека кога станува збор за намерата како најтежок вид на вина, нејзиното постоење или непостоење не се утврдува апстрактно (што, инаку, ќе видиме, по правило, е случај со невниманието), туку тоа се оценува конкретно во секој поединечен случај. Со други зборови, за неа не е доволно општото сознание дека од одредено однесување на субјектите може да настане некоја негативна последица, туку во секој поединечен случај треба се бара и да се утврди дали во тој случај некој посакувал од своето свесно преземено дејствие да настане конкретно посакуваната последица. Оттука, за неа во правната теорија и ќе сретнеме дека претставува: *конкретна вина* или, како што на латински се вели: *dolus in concreto*. Посебно, пак, што се однесува до волевиот елемент, заслужува да се нагласи дека во зависност од степенот на неговото присуство намерата може да се појави како: *директна и евентуална (индиректна)*. Директна намера постои кога штетникот свесно сакал со своето противправно штетно дејствие да му се причини штета на друг (оштетениот). Вака дефинирана намерата јасно укажува на едновременото постоење на свест на страната на штетникот за она што го прави дека е недопуштено, противправно, дека резултатот од тоа е настанувањето на одредена штетна последица и *сакањето* до тоа да дојде. Последново, значи дека целта на штетникот била со преземеното штетно дејствие да му ја предизвика на оштетениот посакуваната штетна последица. Тоа е случај на договарање повисок надомест од тарифата.

За разлика од ова кај *евентуалната намера* штетникот немал непосредна цел со преземањето на одреденото дејствие да му причини штета на оштетениот. Меѓутоа, иако не ја посакувал, сепак тој ја прифатил како возможна, евентуална, последица на своето дејствие или ако таа настанала тој се сложил со тоа. Кратко речено, *директната и евентуалната намера* земени заедно претставуваат: *свесно сакање со свое штетно дејствие да му се направи на друг одредена штета (директна намера) или согласување со евентуално настанатата штета иако не била цел на тоа дејствие (евентуална намера)*.

Таква е ситуацијата на пример, кога и по барање на доверителот извршителот нема да го сопре извршувањето. Како и да е, поделбата на директна и евентуална намера нема некое

значење во облигационото право. Подеднакво се одговара за настанатата штета, без оглед дали таа била сторена со директна или евентуална намера. За разлика од тоа во казненото право одговорноста е построга кога кривичното дело е сторено со директна намера (умисла).

Ако сега ова го доведеме во релација со членот 43 и формулацијата со незаконско спроведување на извршните дејствија и со неисполнување на должностите, што ги има како извршител според Законот за извршување, интелектуалниот елемент е да се сфати дека така се постапува а волевиот да се знае последицата од таквото постапување и таа да се сака или премолчано извршителот да се согласи со неа.

Невнимание (*culpa*)

Невниманието е полесен вид вина. За него може да се каже дека, претставува пропуштање на потребното внимание кое во дадените околности требало да го има извршителот на противправното дејствие. Притоа, во зависност од степенот на вниманието кое се бара, а во дадените околности било пропуштено, поради што и дошло до невнимание на страната на извршителот на противправното дејствие, невниманието може да се појави во три вида: крајно (грубо) невнимание; (*culpa lata*); обично (лесно) невнимание (*culpa levis*); и невнимание како во сопствените работи.

Крајно (грубо) невнимание (*culpa lata*)

Крајно невнимание постои кога штетникот во преземањето на одредено дејствие не го покажал ни оној степен на внимание што се очекува од секој просечен човек (човек кому не му е потребно какво било посебно знаење и искуство). Во случајот станува збор за вообичаено очекувано внимание што по природата на нештата го поседува секој човек со нормално развиена свест и способност за расудување. Отсуството на овој најнизок степен на внимание при преземањето на одредено дејствие (или воздржувањето од него) се супституира кај преземачот со негово невнимание и тоа *крајно*, поради што тој е и виновен и оттука одговорен за надоместување на штетата произлезена од ваквото негово непримерно однесување. Овој вид невнимание е многу блиску до намерата како најтежок вид вина, што се согледува и преку обемот на надоместувањето на штетата.

Обично (лесно) невнимание (*culpa levis*)

Обичното невнимание постои кога штетникот при преземањето на одредено дејствие (или при воздржувањето од него) го пропуштил оној степен на внимание што се бара од посебно внимателен човек, чија способност и внимание се натпросечни (невообичаени). Во случајот станува збор за стандардизирани степен на внимание, познати во правото и правната теорија како: *внимание на добар стопанственик, односно внимание на добар домаќин и внимание на добар стручњак*.¹ Овие видови внимание, секако, се далеку повеќе од просечното внимание присутно кај секој обичен човек. Тоа во таа смисла што степенот на грижливост и совесност кај нив се особено изразени. Само пропуштањето на некој од наведените стандардизирани степен на внимание штетникот во дадени околности го доведуваат до ниво на постапување со обично (лесно) невнимание. Овој вид невнимание е далеку полесен стапен на невнимание и оттука многу е близок до нормалното постапување. Поради ова, понекогаш е многу тешко и да се определи границата помеѓу нормалното допуштено однесување од недопуштено однесување мерено со стандардите на добриот домаќин односно добриот стопанственик или добриот стручњак. Токму поради тоа, ќе видиме подоцна, дека при негово постоење одговорноста за надомест на штетата понекогаш е полесна (помала).²

¹ Др.Јадранка Дабовиќ Анастасовска - "Актуелни прашања поврзани со одговорност за штета произлезена од вршење на извршителската дејност", КИРМ/2018
Види член 11 од ЗОО. За вниманието на добриот домаќин во римското право ќе го сретнеме како: *diligentia boni patris familias*.

² Крајното невнимание и обичното невнимание, гледано од аспект на утврдувањето на степенот на свеста и волјата кај штетникот при преземањето на штетното дејствие и последицата произлезена од тоа дејствие во правото и правната теорија уште ги среќаваме како и **свесно и несвесно невнимание**. **Свесното невнимание** постои кога штетникот бил свесен дека од неговото однесување (позитивно или негативно) може да настапи одредена штетна последица, но лекомислено зел дека истата ќе може да ја спречи. **Несвесното невнимание**, пак постои кога штетникот не бил свесен

Невнимание како во сопствените работи

Во одредени случаи, иако не толку чести, како мерило дали некој постапувал внимателно или невнимателно се зема *вниманието што го имал во вршењето на своите сопствени работи* (*diligentia quam in suis rebus*). Тргувајќи од сопственото внимание како мерило: внимателно би било постапувањето на одредено лице во однос на одредени туѓи работи кога тоа во однос на нив би го пројавило она внимание што го има и при постапувањето спрема своите сопствени работи. Обратно од тоа: кога тоа лице во однос на туѓите работи не го пројавило ни оној степен на внимание кое инаку го има во однос на сопствените работи, се смета дека постапувало невнимателно (имало: невнимание со понизок степен од оној во вршењето на сопствените работи).

Апстрактно и конкретно утврдување на невниманието.

По правило, постоењето на *невниманието се утврдува апстрактно*. Однесувањето на преземачот на дејствието или неговото воздржување од тоа дејствие не се оценува според субјективниот однос на штетникот кон него и кон последицата произлезена од него, туку дали неговото однесување е во сообразност со однесување на одреден однапред утврден *апстрактен тип на лице*. Ова лице во реалноста не постои, туку се замислува односно се зема само како пример, како мерка за утврдување на однесувањето на преземачот на одредено реално дејствие. Со други зборови, *однесувањето на преземачот на конкретното дејствие се мери според идеалното стандардно однесување на апстрактно замислениот тип на лице*. За таков во правото се зема: добриот домаќин односно стопанственик или добриот стручњак (сите овие се замислени како посебно грижливи лица), како и просечниот (обичниот) човек, за каков што се смета секој човек со нормална развиена свест и волја. Ако при оценката на однесувањето на одредено лице се констатира дека кај него во дадена ситуација и околности дошло до пропуштање на очекуваното стандардно внимание (внимание на добар домаќин и сл.), за него ќе се каже дека постапувало со невнимание, поради што ќе биде и одговорно за настанатата штетна последица. Притоа, од видот на пропуштеното внимание, неговото невнимание може да се јави како крајно или обично апстрактно невнимание (*culpa in abstracto*). При ваквиот начин на утврдување на постоење на невниманието личните својства, знаење и искуство се ирелевантни. Тоа практично значи дека штетникот нема можност да ја симне одговорноста од себе со тврдењето дека сторил сè што е во доменот на неговите можности. Ова јасно укажува дека на овој начин утврденото невнимание од субјективен се префрла на објективен терен, поради што во правната теорија тоа има и свои критичари.³ Колку и да е тоа точно, сепак, преовладува гледиштето според кое апстрактното невнимание е поприфатливо. Како аргумент повеќе за тоа се наведува фактот дека доколку се тргне од субјективната оценка на извршителот на дејствието што се смета за правилно, скоро и не би дошле до ситуација некој да одговара за своите постапки. Притоа поприфатливо е апстрактното правило според кое се утврдува какви *својства извршителот требало да има, а не какви лично имал*. Но, колку и да изгледа апстрактно ова правило, сепак, и според него до оценка за однесувањето на штетникот не се доаѓа преку споредувањето со однесувањето на некој друг добар домаќин, туку како на секое лице со својствата во суштина еднакви на својствата на извршителот.

дека од неговото однесување ќе настане одредена штетна последица, но морал да биде свесен за таквата последица, бидејќи секој просечен човек би бил свесен за тоа. Првиот вид невнимание (свесното) претставува конкретно невнимание (*culpa in concreto*), а второто невнимание (несвесното) претставува апстрактно невнимание (*culpa in abstracto*). За ова види уште § 1294 од австрискиот граѓански законик; член 924 од Црногорскиот имотен законик и § 819 од српскиот граѓански законик. Кога сме кај невниманието и неговите два основни видови, заслужува да се нагласи дека во правната теорија се споменува уште еден негов вид како најлесно невнимание, познато како *culpa levisima*. Но, кога говориме за одговорноста за постапките на некој друг, а не за своите, познати се уште три вида невнимание: невнимание во поглед на изборот на лицето кое треба да изврши одредена работа (*culpa in eligendo*); невнимание во поглед на вршењето на надзорот при вршењето на доверените работи (*culpa in custodiendo односно culpa in vigilando – inspiciendo*); и невнимание во поглед на давањето на напатствија при извршување на доверената работа (*culpa in instruendo*).

³ Enciklopedija imovinskog prava ... Beograd, 1988, стр. 425-430 и Mazeaud, Lecons, 1956, стр. 371.

Покрај апстрактното невнимание (*culpa in abstracto*), кое како правило е прифатено и во нашето право, во нашата правна наука и судска практика, по исклучок нашето право го познава и *конкретното невнимание (culpa in concreto)*. Тоа е случајот со правилото од член 180 став 2 од ЗОО, според кое: „Ако штетникот причинил штета работејќи нешто заради корист на оштетениот, судот (како што стои во ова правило) може да определи помал надомест водејќи сметка за грижливоста што штетникот ја покажал во сопствените работи.“ Од ова јасно произлегува дека во овој случај при утврдувањето на вината на штетникот се појдува од тоа како тој конкретно се однесувал работејќи нешто за оштетениот. Притоа, основно мерило со кое се утврдува постоењето односно непостоењето на потребното внимание на штетникот е *степенот на грижливоста што ја покажал во сопствените работи.*⁴

Претпоставување на вината

При постоење на способен штетник за расудување, кој презел одредено противправно дејствие (како сторување или воздржување), од кое настанала одредена штетна последица (штета), се поставува прашањето: *дали кај него постоењето на вината се претпоставува или се докажува?*

Наспроти казненото право, според кое вината на сторителот на кривичното дело, без исклучок, треба да се докаже, во спротивно изостанува неговата одговорност, нејзиното постоење во облигационото право во одредени случаи таа се *претпоставува*. Појдовна основа на новелираниот член 145 став 1 ЗОО е дека кај штетникот „*постои вина*“ кога тој штетата ја причинил „*со намера или невнимание (крајно, обично или друг степен на невнимание предвиден со закон)*“. Вака уредено ова прашање како да укажува на тоа дека постоењето на вината кај штетникот *треба да се докажува*. Меѓутоа, ако ова решение го ставиме во контекст со она од став 3 на погоре цитираниот член ќе се види дека дека кога „*штетата е причинета со обично невнимание или друг помал степен на невнимание*“ од оштетениот не се бара да го докаже неговото постоење. Напротив се тргнува од *претпоставката дека тие постојат*, заради што во завршниот дел од овој став (став 3) на штетникот му е дадена можност да го докажува спротивното или како изрично се вели во законското решение „*да докаже дека тие не постоеле*.“ Последново јасно укажува дека во случајот станува збор за *соборлива претпоставка* која со самото тоа е од *релативна*, а не од *апсолутна природа*. Вака уредено прашањето за утврдување на постоењето на вината, во секој случај, во *поповолна ситуација го става оштетениот*, затоа што го *ослободува од товарот за докажување* на постоењето на вината кај штетникот. Тој единствено што треба да докаже е дека штетата што ја претрпел е последица на штетниковото противправно дејствие. Со други зборови, *да го докаже каузалитетот (постоењето на причинската врска)* помеѓу штетното дејствие, како причина и настанатата штета на оштетениот, како последица на таа причина. Натому, пример на претпоставена вина наоѓаме и во член 157 став 1 од ЗОО. Според него: „*За штета што работникот во работата или во врска со работата ќе му ја причини на трето лице одговара работодавецот кај кој работел работникот во моментот на причинувањето на штетата, освен ако докаже дека работникот во дадените околности постапувал онака како што требало.*“ Вака одговара и извршителот за одделни извршни дејствија кои ги презема заменикот извршител, помошникот извршител и вработените кај извршител.

Според ЗОО се претпоставуваат полесните видови на невнимание, а посебно обичното невнимание, сфатено како пропуштање на стандардното однесување што се бара од добриот домаќин, добриот стопанственик или добриот стручњак (член 18 од ЗОО), но не и крајното невнимание односно намерата како потешки видови на вина. Имајќи ги предвид последиците до кои може да дојде при постоење овој вид на невнимание и другите полесни видови на невнимание се бара од субјектите при преземањето од нивна страна на одредени дејствија и постапки да се однесуваат според бараниот стандардизиран вид внимание, кое од своја страна, за очекување е дека би резултирало со позитивен исход.

Меѓутоа, ако, сепак, се отстапи од бараниот вид внимание, па поради тоа дојде до одредени штетни последици, кои ќе го погодат едниот од субјектите, тогаш едниот без да има обврска до го докажува невниманието на преземачот на противправното дејствие има право да бара

⁴ За ова види, уште, и член 770 став 1 од ЗОО и излагањето за невниманието како во сопствените работи.

таквите последици да бидат отстранети. Зашто во овој случај, се тргнува од претпоставката дека тие последици се резултат од пропуштено очекувано внимание, (внимание на добар стопанственик, односно добар домаќин или внимание на добар стручњак или внимание на извршител, полесно очекувано внимание), поради што субјектот кој го пропуштил и е одговорен да ги отстрани наведените последици. Сепак, имајќи предвид дека *претпоставката за постоењето на вина* на страна на преземачот на противправното дејствие е *соборлива*, овој ако го докаже *спротивното*: дека постапувал во рамките на стандардизираното внимание, или дека за штетата е виновен трет или пак, дека таа настанала поради некоја надворешна околност што тој не можел да ја предвиди, спречи или отстрани, *тогаш ќе ја избегне одговорноста за настанатите штетни последици*.

Докажување на вината

За разлика од *обичното невнимание*, кое, видовме, се претпоставува, *намерата и крајното невнимание*, како потешки видови вина, се *докажуваат*. Во таа смисла и ќе прочитае во член 145 став 2 од ЗОО дека: „Ако штетата е причинета со намера или крајно невнимание, оштетениот треба да го докаже нивното постоење.“ Притоа, од ова јасно произлегува дека товарот на докажувањето, паѓа на оштетениот. Таков е, на пример, случајот со штетата што одреден работник на правно лице со *намера* или *крајно невнимание* ќе му ја причини на трето лице при вршењето на својата работа или во врска со работата. Имено, во овој случај третото лице како оштетен ќе успее во своето барање да му биде надоместена штетата само под услов ако докаже дека штетникот (работникот) штетата ја причинил со *намера или со крајно невнимание* (в. член 157 став 2 и 4 од ЗОО).⁵

Своевиден пример на докажана вина среќаваме и во решението од член 155 на ЗОО.⁶ Наведените примери јасно укажуваат дека при причинување на штетата со *намера или со крајно невнимание* оштетениот, покрај постоењето на причинската врска помеѓу штетното дејствие и штетата настаната од тоа дејствие, уште е должен да го докаже и постоењето на намерата односно на крајното невнимание. Потребата од докажување на овие два потешки видови на вина е и разбирлива ако се има предвид фактот дека нивното постоење кај штетникот *претпоставува дека тој драстично отстапил во своето однесување* споредено со однесувањето што се очекува од човек со *нормално развиена свест и волја* или поинаку речено од човек со *сосема обични, просечни способности*.

Притоа, дали во еден конкретен случај имаме ваков или уште погруб начин на однесување (случај со намерата) не е можно да се претпостави, *туку оној што го тврди тоа треба и да го докаже*.

Кога сме кај докажувањето на вината, останува на крајот да се укаже дека покрај задолжителното докажување на намерата и крајното невнимание од страна на оштетениот, во одредени случаи, кога тоа го бара законот, *докажувањето на вината може да падне и врз други лица*. Во редот на тие лица, бездруго, *спаѓа и самиот штетник кој се товари со штетата врз основа на постоење на претпоставена вина* (обично невнимание).

Тој, меѓу другото, вината со која се товари може да ја симне од себе *со докажување дека за штетата не е виновен тој*, туку дека за тоа е виновен, *оштетениот, некој друг или пак дека вината е поделена (меѓу него и оштетениот)*. Во потврда на ова зборуваат повеќе одредби од Законот за облигационите односи.⁷

⁵ Ако оштетениот (третиот) не барал одговорност од работникот врз основа на постоење кај него намера или крајно невнимание, туку врз основа на претпоставено обично невнимание тоа го барал од правното лице, последново кое ја надоместило штетата самото може да докажува дека работникот штетата ја сторил со намера или крајно невнимание. Притоа, ако тоа го докаже се стекнува со правото во регресна постапка да бара надомест на платениот износ од работникот како штетник (в. член 157 став 4 и 5 од ЗОО). Слично на ова е и решението од член 158 од ЗОО, кој го уредува прашањето за одговорноста на правно лице за штета што ќе ја причини негов орган на трето лице.

⁶ Имено, според него: „Ако должноста за надзор на малолетно лице не е од родителите, туку од некое друго лице, оштетениот има право да бара надомест од родителите кога штетата настанала поради лошото воспитување на малолетникот, лошите примери или порочните навики што му ги дале родителите, или ако и инаку штетата може да им се препише на родителите.“

⁷ Во редот на нив, секако, спаѓаат сите одредби кои се однесуваат на претпоставената вина. Дел од нив и беа веќе цитирани при излагањето за овој вид вина. За ова види го и член 163, кој зборува за ослободување од одговорност на имателот на опасна ствар, кога ќе докаже дека штетата не настанала од опасната ствар, туку исклучиво поради дејствие на оштетениот или трето лице. На нешто подруг начин ова е уредено и кај одговор-

Ако не се покаже стандардизирано професионално внимание потребно за вршење на професијата, тогаш имаме обично невнимание кое се претпоставува. Во тој случај товарот на докажувањето е на штетникот кој треба да докаже дека постапувал со должно внимание, а оштетениот кој има обврска да докажува крајно невнимание и намера. Сепак во поглед на постапувањето на извршителот спротивно на Законот не се претпоставува, туку тој што претрпел штета - оштетениот, доколку се повикува на незаконско спроведување или неисполнување на должностите определени со ЗИ треба да има одлука на судот со која е утврдено ваквото однесување или во постапка да докажува дека постои намера или крајно невнимание.

Губење на правото на надомест на штета поради повреда и застареност

Сосема на крај ќе се осврнеме и на прашањето, кое се однесува на губењето на правото да се бара надомест на штета по основ на непостоење на повреда на ЗИ и односот на роковите на застареност и преклузивните рокови со кои се губат определени права. Повторно ќе нагласиме дека според ЗИ извршителот не одговара за причинетата штета доколку незаконитоста или неисполнувањето на должностите, не е утврдено во постапка по изјавен приговор по членот 86 од ЗИ. Останува отворено прашањето за кусиот рок за приговорите и решавање на приговорите и за тоа дали со оваа норма се déroгираат општите правила за одговорност за штета од ЗОО. Што се случува ако штета претрпел доверителот кој не бил свесен дека треба да поднесе приговор (постојат и вакви ситуации од практиката).

Побарувањето на надомест на причинета штета застарува за три години од кога оштетениот дознал за штетата и за лицето кое ја сторило штетата. Во секој случај ова побарување застарува за пет години од кога настанала штетата. Кога штетата е причинета со кривично дело, а за кривично гонење е предвиден подолг рок на застареност, барањето за надомест на штета спрема одговорното лице застарува кога ќе измине времето определено за застареност на кривичното гонење. Прекилот на застарувањето на кривичното гонење повлекува со себе и прекин на застарувањето на барањето за надомест на штета. Истото важи и за застојот на застарувањето. По настапувањето на застареност на правото да бара надомест на штетата, оштетениот може да бара од одговорното лице, според правилата кои важат во случај на стекнување без основа, да му го отстапи она што го добил со дејствието со кое е причинета штетата. Правото на оштетениот да бара од одговорното лице да му го отстапи она што го добило со дејствието со кое е причинета штетата застарува со истекот на последниот ден на општиот рок на застареност. Со застареност престанува правото да се бара присилно исполнување на обврската. Застареноста настапува кога ќе истече определеното време со закон во кое доверителот можел да бара исполнување на обврската, па судот не може да ја земе предвид застареноста ако должникот не се повикал на неа.

Престанок на вршење на професијата во релација со одговорноста за штета

Професиите нотар, извршител, адвокат, вешти лица и проценувачи престануваат под услови предвидени со посебните закони.

Се поставува прашањето дали овие лица откако ќе престанат да ја вршат професијата (на пример, исполнети услови за пензија, по лично барање и др.) ќе одговараат како физички лица, за штета која била предизвикана во време на вршење на професијата. Постојат поделени мислења за ова прашање, едни дека по престанокот на вршењето на професијата, физичкото лице нема пасивна легитимација да биде тужен затоа што се

носта во случај на несреќа предизвикана со моторни возила во движење. Таа паѓа врз имателот на моторното возило за кој ќе се докаже дека е виновен за предизвиканата несреќа. Меѓутоа, ако се докаже дека постои обострана вина, секој одговара според утврдениот степен на неговата вина (член 164 став 1 и 2 од ЗОО). На линија на ова е и решението кое го уредува прашањето за односот на штетникот и оштетениот кога за причинувањето на штетата делумно придонел и самиот оштетен. Ако утврди (докаже) постоење на ваков случај, оштетениот има право на сразмерно намален надомест (член 181 од ЗОО). За ова види го уште и член 256, кој го уредува прашањето за вината на доверителот при причинувањето на штетата и нејзината големина, како и за отежнувањето на должниковата положба да ја изврши својата обврска. Во овие случаи, кога ќе се докаже нејзиното постоење на страната на доверителот, надоместот кој паѓа на товар на должникот се намалува сразмерно со вината на доверителот.

работи за штетни дејствија поврзани со професијата а не со него како физичко лице, а други дека можат да одговараат. Во судската пракса не ретко се случува оштетениот да го тужи покрај на пример адвокатот Н.Н. и Н.Н. како физичко лице, а со цел да го избегне ризикот од оценка на судот дека приговорот е основан и да се одбие тужбеното барање.

Мислење на авторот е дека физичкото лице кое престанало да ја врши професијата, има пасивна легитимација да биде тужен за штета предизвикана во врска со нејзиното вршење, затоа што вршењето на професијата е тесно поврзана со него како личноста. Во таа смисла нотарот на пример, кој во време на поведување на парницата е пензионер, може да биде тужен како физичко лице за штета што ја предизвикал за време и во врска со вршење на професијата нотар. Ова и од причина што по престанокот на вршење на професијата, физичко лице може да се прифати како своевиден сукцесор на нотарот, кој има обврска да ја надомести штетата која ја предизвикал во врска со вршењето на професијата.

2. 1.4.ОСИГУРУВАЊЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНА ОДГОВОРНОСТ

Врз основа склучување на договор за осигурување од професионална одговорност и со стекнување на полисата од професионална одговорност, се обезбедува правна помош и заштита на осигуреникот - нотар, извршителот, адвокат, вешти лица, проценувачи во судската постапка, како и исплата на основаните барања за надомест на штета, и на трошоците на судската постапка.

Осигурувањето од професионална одговорност на нотарите е задолжително врз основа на член 14 од ЗН (Најнискиот износ на осигурување изнесува 50.000 евра во денарска противвредност, сметано според средниот курс на Народната банка на Република Македонија на денот на осигурувањето).

Осигурувањето од професионална одговорност на извршителите е задолжително врз основа на став 6 од член 43 на ЗИ. (Најнискиот износ на осигурување за кој извршителот мора да склучи договор за осигурување изнесува 100.000 евра во денарска противвредност според средниот курс на Народната банка на Република Македонија на денот на склучување на полисата за осигурување)

Осигурувањето од професионална одговорност на адвокатите е задолжително врз основа на став 37-а од ЗА.(Адвокатите, основачи на адвокатско друштво, подлежат на поединечно осигурување од одговорност за штета во износ утврден во ставот (2) на овој член, а најнискиот износ на осигурување на кој адвокатското друштво е должно да склучи договор за осигурување од одговорност за штета изнесува 50.000 евра во денарска противвредност.)

Осигурувањето од професионална одговорност на вешти лица е задолжително врз основа на член 24 од ЗВ (Најнискиот износ на осигурување од одговорност на штета изнесува 20.000 евра во денарска противвредност за друштво за вештачење, орган на државната управа и установа, 3.000 евра во денарска противвредност за трговец поединец - вештак и 500 евра во денарска противвредност за лицата од членот 20 став (1) точка 3 на овој закон)

Осигурувањето од професионална одговорност на проценувачи е задолжително врз основа на член 25 од ЗП (Најнискиот износ на осигурување од одговорност за штета изнесува 50.000 евра за трговско друштво, односно 20.000 евра за трговец поединец во денарска противвредност според средниот курс на Народната банка на Република Македонија на денот на склучувањето на договорот за осигурување.)

Со ова се настојува да се заштитат лицата кои ги користат услугите на нотарите, извршителите, адвокатите, вештите лица и проценувачите/ осигуреници, затоа што штетите при настанување на осигурениот случај можат да бидат големи. Со осигурувањето се овозможува надомест на штета, која осигуреникот ја предизвикува поради стручна грешка настаната при вршење на дејноста извршител, а на осигуреникот да не му се случи поради обврската за надомест на штета материјално да го загрози неговото редовно работење.Предмет на ова осигурување е одговорност на осигуреникот заради стручни грешки при вршење на професијата и на вработените лица кај него. Ова осигурување од професионалната одговорност ја покрива имотната штета, која не настанува ни на лица, ни на ствари, туку како последица од пропустите и стручните грешки.

Според ЗОО чл. 996-997 во случај на осигурување од одговорност, осигурувачот одговара за штетата настаната со осигурениот случај само ако третото оштетено лице го бара нејзиниот надомест. Осигурувачот ги поднесува во границите на сумата на осигурувањето, трошоците на спорот за одговорноста на осигуреникот. Во случај на осигурување од одговорност, оштетеното лице може да бара непосредно од осигурувачот надомест на штетата што ја претрпело со настанот за кој одговара осигуреникот, но најмногу до износот на обврската на осигурувачот. Осигуреникот е должен да го извести осигурувачот најдоцна во рок од 3 дена од денот на пријавувањето на оштетното побарување од оштетениот. Осигуреникот е должен на осигурувачот да му овозможи увид во целокупната документација со уредна сметководствена евиденција и аргументирани факти кои се потребни за утврдување на причината и висината на штетата. Осигуреникот е должен да го извести осигурувачот и да достави наод од надлежен орган, кога барањето за надомест на штета против него е истакнато преку суд. Осигуреникот не е овластен без претходна согласност од осигурувачот да се изјаснува по барањето, а особено да го признае потполно или делумно, да се спогодува или да изврши исплата. Ако оштетениот поднесе тужба за надомест на штета против осигуреникот, тој е должен да го извести осигурувачот писмено во врска со штетниот настан, како и да се договараат околу водењето на спорот. Во случај кога оштетениот со барањето за надомест на штета непосредно ќе му се обрати на осигурувачот, осигуреникот е должен да даде писмена изјава за причината за настанување на штета и е должен да ги презентира сите документи од уредно водената евиденција и битните факти со кои располага, а кои се неопходни за утврдување на одговорноста за причинетата штета и оценка на основаноста на барањето, обемот и висината на штетата. До колку осигуреникот не се придржува кон ваквите обврските самиот ќе ги сноси штетните последици кои ќе настанат поради тоа, освен ако тие би настанале и да се придржувал кон обврските. Осигурувачот најчесто согласно со општите услови за осигурување му обезбедува на осигуреникот правна заштита и тоа во поглед на: - испитување и утврдување на одговорноста за штетен настан; - изнесува советодавни-консултативни ставови и насоки за постапување; Доколку оштетениот води спор директно со осигуреникот, осигурувачот се обврзува дека за потребите на истиот може да се вклучи како замешувач, да дава изјави кои што смета дека ќе бидат од корист за задоволување или за одбрана од неосновано или претерано барање за надомест на штета, како и во насока на утврдување на постоење на осигурен случај и процена на висината на штетата. Како би добил правна заштита благовремено, осигуреникот е должен веднаш да го извести и запознае осигурувачот за сите предјавени или најавени оштетни побарувања упатени директно кон него или за секој поведен судски спор поврзан со предметно осигурување и е должен да се придржува строго до упатствата и насоките добиени од осигурувачот, во спротивно секое поинакво негово дејствување, со исклучок на правосилно утврдена правна работа нема да биде основ за обештетување. Во случај осигурувачот на име надомест на штета да ја исплатил сумата на осигурување пред покренување на спорот, престанува и неговата обврска на правна заштита. Осигурувачот може да даде согласност водењето на спорот да му се довери на осигуреникот кој е должен да се придржува на упатствата кога се работи за неосновани барања. Осигурувачот може да одбие да води постапка за надомест на штета во име на осигуреникот, ако оцени дека нема место за давање правна заштита, односно доколку оцени дека штетниот настан не е осигурен случај. Висината на надоместот на штета не може да биде поголема од штетата што оштетениот ја претрпел со настанување на осигурениот случај. Надоместот на штета и судските трошоци се исплатуваат најмногу до договорената сума на осигурувањето, со што престанува и обврската на осигурувачот. Во рок определен од законот, штетникот е должен да истакне барање за надомест на штета. Според општите правила кои важат во облигационото право, побарувањето на надомест на причинета штета застарува во рок од три години од кога оштетеникот дознал за штетата и за лицето кое ја сторило штетата (субјективен рок). Најдолг период на затареност на побарување е пет години од моментот на настанување на штетата (објективен рок). Во случај кога штетата е резултат на сторено кривично дело, а за кривичното гонење е предвиден подолг рок на застареност, барањето за надомест на штета спрема одговорното лице застарува со истекот на времето определено за застареност на кривичното гонење. Застареноста почнува да тече првиот ден по денот кога доверителот имал право да бара исполнување на обврската, ако за одделни случаи со закон не е пропишано нешто друго. Со истекот на последниот ден на општиот рок на застареност престанува правото да се бара присилно исполнување на обврската.

1.5.КОРИСНИК НА ОСИГУРУВАЊЕТО - ОШТЕТЕНО ЛИЦЕ

Како корисник на осигурувањето - оштетеник се јавува странката или третото лице. Според одредбите на нашето право, ова лице може да подигне директна тужба против осигурувачот (осигурителната компанија) или против осигуреникот. Ваквите директни тужби не се предвидени во споредбеното право - такви тужби нема во Германија, според Законот за договор за осигурување не е предвидено право на поднесување на директна тужба кај задолжителните осигурувања, туку осигуреникот има заложно право на надоместот од осигурувањето. И во Швајцарија не се предвидува можноста за директна тужба од страна на оштетеникот против осигурувачот по општите правила, туку по правилата со кои се воведува задолжителното професионално осигурување. Според нашето право се штити оштетеното лице и тоа може да подигне тужба кај осигурувач, кој против барањето на оштетеното трето лице може да ги истакне приговорите кои настанале пред да се случи осигурениот случај согласно одредбите од ЗОО.

Проблем настанува кога оштетениот тужбеното барање за надомест на штета го насочува директно кон осигуреникот, а тој не може да го принуди осигурувачот да се вмеша во парницата. Секако дека осигуреникот потоа може да го остварува во парница своето побарување од осигурителната компанија, но може во меѓувреме да се случи да се наплати штетата врз имотот на осигуреникот.

Постојат примери од законодавството или праксата каде се исклучуваат одредени однесувања на осигурениците од штета од професионална одговорност. Битно е да потсетиме и на одредбата на ЗОО за договорот за осигурување содржана во членот 976 дека ако договарачот на осигурувањето, осигуреникот или корисникот предизвикал осигурен случај намерно или со измама, осигурувачот не е обврзан на никакви давања, а спротивната договорна одредба нема правно дејство.

Во однос на прашањето дали осигурителна компанија може да одбие да осигури определено лице од професионална одговорност за штета, според нашето право и во случај кога тоа ги прифаќа општите и посебните услови според кои компанијата ги склучува договорите, одговорот е да. Осигурителните компании можат во одредени случаи да одбијат склучување ваков договор затоа што во нашето право постои задолжителна обврска на нотарите за склучување договор за осигурување, но не и задолжителна законска обврска на компаниите да го сторат тоа. Компанијата секако може да одбие склучување договор ако смета дека има претеран ризик со склучување ваков договор и од други оправдани причини.

1.6.ПРАВНА РАМКА ЗА ПРОФЕСИОНАЛНА ОДГОВОРНОСТ НА ЛЕКАРИТЕ

Со Законот за здравствена заштита, здравствениот работник е етички, стручно и материјално одговорен. Здравствената установа ја осигурува одговорноста на здравствените работници за штетата која би можеле да ја предизвикаат при вршењето на здравствената дејност. Обврските на лекарите се содржани и во останати одредби од Законот за здравствена заштита, според кои:

-Здравствените работници се должни да чуваат како професионална тајна се што знаат за здравствената состојба на пациентот.

-Здравствениот работник, заради своите етички или морални ставови или заради своето уверување, може да одбие да изврши некоја здравствена услуга, ако тоа не е во согласност со неговата совест.

-Здравствениот работник, односно здравствениот соработник е должен работите и работните задачи да ги врши совесно, стручно, ефикасно, уредно и навремено во согласност со Уставот, закон и ратификувани меѓународни договори.

-Здравствениот работник/соработник е должен да ја врши својата работа непристрасно, да не се раководи од свои лични финансиски интереси, да не ги злоупотребува овластувањата и статусот што го има како здравствен работник/ здравствен соработник и да го штити личниот углед и угледот на установата во која е вработен. Лекарската, Стоматолошка, односно Фармацевтска комора донесуваат кодекс на професионалните

етички должности и права.“

-Обврските на лекарите се содржани во Кодексот на медицинската деонтологија, во уводната уредба, а потоа во општите и посебни одредби. Во уводната уредба е предвидено дека лекарите се обврзуваат да со стапување во лекарската професија: својот живот ќе го посветат на хуманоста; својата професија ќе ја вршат совесно и одговорно, да чувањето и враќањето на здравјето на штитениците ќе претставува највисок императив во нивното однесување, дека ќе ги чуваат тајните доверени при вршењето на професијата; дека со сите сили ќе ја чуваат честа и благородните традиции на лекарската професија и при вршењето на своите лекарски должности нема да дозволат никакви разлики поради возраст, пол, националност, раса, политичка припадност, сексуална наклоност, хендикепираност и општествено-економска положба; дека ќе го почитуваат човечкиот живот дури и под закана нема да го применуваат своето лекарско знаење спротивно на законите на хуманоста и дека на своите учители и колеги ќе им го искажуваат должното почитување.

-Обврските на лекарите се содржани во секој дел од Законот за заштита на правата на пациентите во кој правата на пациентите едновременно преставуваат обврска на лекарот, или здравствената установа. Така, здравствениот работник, односно здравствената установа, има обврска да му овозможи на пациентот информации за имињата, стручната подготовка и специјализацијата на здравствените работници кои му укажуваат непосредно здравствена заштита, преку задолжително јавно истакнување на лиценцата за работа издадена од соодветната комора во просторијата каде што работи.

-Законот за заштита на правата на пациентите ги уредува должностите на здравствените работници во однос на информирањето и тоа: да му ги даде на пациентот информациите предвидени со закон; да ја почитува волјата на пациентот во врска со информациите и медицинските интервенции, изразена во согласност со овој закон; да даде информации за согласност, во случаи на научно истражување или за медицинска настава; да го извести лицето во случаи пропишани со закон и други прописи и надлежните органи за напуштање на здравствената установа од пациентот, без најава.

-Здравствените работници имаат обврска за лиценцирање, континуирана медицинска едукација и релиценцирање. Така, здравствен работник со високо образование од областа на медицината или стоматологијата кој се стекнал со лиценца за работа во странство може да се стекне со лиценца за работа ако има и: 1) доказ за признаена соодветна специјализација или супспецијализација; 2) препорака од комората во која членувал и 3) доказ за претходно работно искуство во дејноста за која бара лиценца за работа. Лиценцата за работа се издава за време од седум години.

На здравствен работник со високо образование кој не ги исполнува условите привремено му се одзема лиценцата за работа.

Граѓанско – правна заштита на пациентите

Дефанзивната медицина е појава, условена од една страна од стравот на многу пациенти а се однесува на изборот за посигурно лекување и намалување на ризиците на голем број дијагностички постапки. Доколку лекарот може да му предложи на пациентот поефикасен метод на лекување со повеќе ризици, или со помалку ефикасна метода и со помалку ризици, тој се одлучува да предложи метод со помали ризици, заради стравот од тужба. Од друга страна, големиот број, често непотребни процедури, ги зголемуваат трошоците на лекување на пациентите.

Денес од лекарите се бара поголема вештина и знаење. Затоа од друга страна, поради стравот од грешки, лекарите прифаќаат да ја применуваат т.н. „defensive medicine“ (дефанзивна медицина), која подразбира спроведување на низа непотребни дијагностички и терапевтски зафати, како би можеле да се обезбедат од потенцијална одговорност, затоа што секоја дијагноза е степен на веројатност која лекарот сака во што поголема мерка да се потврди. Тоа пак предизвикува поголеми трошоци и ризици на пациентот, кои можат предизвикаат штетни последици по здравјето на пациентот.

Затоа од значење е, правниот однос кој ќе настане помеѓу лекарот и пациентот а се вбројува во редот на правни односи помеѓу давател и корисник на услуга. Вообичаено договорите

помеѓу давателите и корисниците на услуга, се склучуваат усно и се реализираат со конклюдентни дејствија со кои се манифестира волјата, или тоа се неформални договори во двострано правен однос од кој произлегуваат одредени правни последици за двете страни. Според правните последици, тие најчесто можат да бидат позитивни и за двете страни, но понекогаш и негативни како за едната, така и за другата страна. Најчеста одговорност е одговорноста за штета. Тоа е облигационен однос од кој за едната страна настанува право да бара надоместување на штетата, а за другата обврска да ја надомести штетата. Одговорноста за штета настанува под претпоставка штетникот да презел противправни дејствија заради кои настанала штетата и да има задолжително постоење на причинска врска помеѓу штетното дејствие и штетата како последица.

Професионалната автономија на лекарите се дефинира како право на независност во донесување на одлуките за лекување. Централниот елемент на професионалната автономија му овозможува на лекарот дека има слобода во реализација на сопствените професионални судови во лекување на пациентот. Таа преставува една од основните компоненти на висококвалитетна медицинска заштита и мора да биде сочувана заради доброто на пациентот. (Blackmer, 2007)

Професионалната лекарска автономија им овозможува на лекарите да на своите пациенти им понудат најквалитетна можна услуга. Таа им дава на лекарите слобода за спроведување на своето професионално расудување во лекување на пациентите, што е есенцијално за висок квалитет на медицинската нега воопшто. Професионалната автономија опфаќа и одговорност на лекарите за донесена одлука, но истовремено и прифаќање на добро разработен систем на норми кои ги регулираат постапките на лекарот во вршење на професијата. Поимот на професионална автономија на лекарите е најслично со поимот на слободно судиско убедување на судијата при донесување на одлуките.

Основна претпоставка на клиничка автономија е довербата од јавноста дека лекарите работат во најдобар интерес за пациентите и заедницата. Лекарската професија мора да биде одговорна за професионалното однесување и активност на лекарот поединец. Прашањата за професионалната автономија и системот на саморегулација на лекарската професија мораат да бидат регулирани со одредени меѓусебни договори на здравствениот естаблишмент како преставник на државата и националните медицински асоцијации-комори, како независни професионални и еснафски здруженија на лекари. (Warner, 2013).

Пациентите од своја страна, исто така треба да бидат запознати за значењето на професионалната автономија на лекарите и саморегулацијата на лекарската дејност. Овие два института гарантираат највисок степен на чесна и објективна оценка на лекарите во процесот на лекување и на здравствена нега, но во заштита на пациентот. Потребно е да се обезбеди лекарот како поединец да има право да го лекува пациентот на најдобар можен начин, по општо прифатени и современи методи на медицинската струка и наука со почитување на принципите на медицинската етика и без административно вмешување во неговото професионално одлучување и активност (Fjelsted, 2013).

Професионалната автономија на лекарите вклучува клиничка независност, професионална одговорност и саморегулација на структурата. Професионалната автономија не е прост збир на овие одредници, туку таа е посебна категорија на вредности чија цел е квалитет во лекувањето на пациентите. Професионалната автономија не може да биде еквивалент на најшироката клиничка независност, затоа што клиничката независност во изборот на терапија често се ограничува со материјалните можности на здравствениот систем. Лекарот може да биде професионално автономен, иако не може да го препорача најновиот метод на лекување. Професионалната автономија исто така не е еднаква со професионалната одговорност, па неретко професионалната одговорност ја намалува професионалната автономност, особено во државите во кои протоколите на лекување се задолжителни.

Терминот “Медицински професионализам” е поширок термин од терминот професионална автономија и тој опфаќа вештини, ставови и вредносни категории на однесување кое е заедничко за оние кои ја практикуваат медицината. Во него е вклучен и концептот на постојано, континуирано усовршување на знаењето, на личниот интегритет, прифаќање на етичкиот кодекс, посветеност на саморегулацијата и правото на дискреционо одлучување.

Лекарската професија е автономна професија, која припаѓа на т.н. слободни професии. Тоа значи дека секој лекар поединец треба да биде автономен и независен во донесување на своите одлуки за лечење на поединечен пациент. Со распаѓањето на социјализмот-комунизмот, поголемиот број на лекарски комори во поранешните социјалистички-комунистички држави

се реосновани, од кога започнува тешкиот пат на националните лекарски асоцијации во здравствените системи на тие држави. Крајот на дваесетиот век и почетокот на дваесет и првиот век, со себе носи нов бран за коморите и ги охрабрува противниците на саморегулација на лекарската дејност. Преобладавањата на императивот за служење на пациентот и создавање на нови здравствени пазари во некои европски држави, допринесуваат до тоа да саморегулацијата биде погрешно сфатена, како своевидна самопротекција на сопствените интереси на лекарите. Во прилог на тоа одат примери на негативно однесување на лекари поединци, особено оние поврзани во обликот на корупција. Владите во здравствените системи во голем број држави сакаат се поголема контрола во здравството, намалување на трошоци, одвлекување на вниманието на јавноста за честите смалувања на буџетот предвиден за здравството, така што се фокусираат на приказни за постапувањата на лекари поединци и нивните грешки. На тој начин доаѓа до ерозија на довербата на пациентите и воопшто на јавноста спрема лекарите. Од друга страна лекарите се разочарани од начинот на кој ги третираат владите, често постапуваат само во име на личниот интерес и се почесто лекарите се врзуваат за барања за услови за работа како и во друите професии, лекарите ги напуштаат државните установи, започнуваат приватна пракса или мигрираат во други побогати држави. На тој начин лекарите се ориентираат спрема комерцијалната медицина и личниот комодитет, оправдувајќи ги своите одлуки со пазарните закони. (Warner, 2013).

Остварувањето на правото на надомест на штета се спроведува со судска заштита. Судската заштита е посебен облик на организирана правна заштита. Неа ја даваат, по правило, судовите според посебни правила на постапката кои се утврдени со закон. Во согласност со ова, за да го оствари своето повредено, загрошено или вознемирено субјективно право, субјектот се обраќа до надлежниот орган - судот - и бара соодветна заштита. Во постапката за правна заштита, судот испитува, на начин пропишан со процесното право, дали постои наводното субјективно право кое правниот субјект сака да го оствари и ги определува мерките на негова заштита. Принудата која судот ќе ја примени секогаш се движи во рамките на општите правила на постапување кои се предвидени со процесното право и тоа подеднакво за сите субјекти што учествуваат во постапката за заштита и остварување на правото. Правната заштита на субјективните права кои произлегуваат од корпусот на различните граѓанско-правни односи (лични, семејни, работни, имотни и други граѓанско-правни односи) е уредена со посебни процесни правила. Оваа заштита, на барање на носителот на субјективното право што е повредено, оспорено или загрошено, ја дава судот во посебна постапка за судско остварување на правата – граѓанско-судска постапка.

Правната заштита се обезбедува според правилата на редовната (општата) парнична постапка уредена со Законот за парничната постапка.

Повод за давање судска заштита

На барање на овластен субјект, правната заштита се дава само кога субјективното право не може да се оствари спонтано, по вообичаен пат. Причините или поводите за давање правна заштита на подрачјето на првата на пациентите најчесто се поврзани со барање за надомест на штетата настаната поради повреда на нивните права и најчесто како нематеријална штета и материјална штета поврзана со трошоци за лекување, изгубена добивка, парична рента, погребни трошоци и слични барања.

При утврдување на одговорност за штета од лекарска грешка, во граѓанска судска постапка се применуваат општите правила предвидени со Законот за облигационите односи и посебните закони во кои се регулирани обврските на постапување на лекарите при вршење на својата конкретна професија.

ЗАКЛУЧОЦИ

Професиите на правници: адвокати, извршители, нотари и останатите професии :вештаци, проценувачи, лекари и другите, се професии кои се вбројуваат во т.н. регулирани професии кои подлежат на правилата на т.н. “професионално право”.

Тоа не ги опфаќа само законски регулираните правила за реализација на нивната професија, туку и етичките и професионалните кодекси кои ја подигаат структурата на повисоко скалило.

Овие се професии бараат перманентно учење и усовршување, следење на сите новини, а подлежат на програми на едукација, лиценцирање, оценување и задолжително осигурување од одговорност за штета.

Во „професионалното право“ за скоро сите регулирани професии, кај одговорноста за штета познат е институтот задолжително осигурување од професионална одговорност. Предмет на ова осигурување е одговорност на осигурениците, заради професионални грешки при вршење на регистрираната дејност на осигурениците и кај осигуреникот вработените лица. Осигурувањето од професионалната одговорност ја покрива штетата, која е последица на стручна грешка. Професионалната одговорност претставува ризик кој може да настане за одреден осигуреник или пак за цела група на осигуреници. Затоа, за да се создаде доверба кај граѓаните дека штетата која може да настане од погрешна работа во вршење на професионалната дејност ќе биде надоместена, за секоја од професиите кои беа анализирани во овој труд е предвидено задолжително осигурување од одговорност за штета.

Благодарност на др.Јадранка Дабовиќ Анастасовска, редовен професор на Правниот Факултет “Јустинијан Први” Скопје, за дозволеното користење на трудот “Актуелни прашања поврзани со одговорност за штета произлезена од вршење на извршителската дејност осигурување од професионална одговорност на извршителите и случаи во кои осигурителните компании можат да остварат право на регрес од осигуреникот-извршител” - КИРМ 20118

Од авторот